

Ελευθερία, Ασφάλεια Και Δικαιοσύνη Στην Εε

του Δρ. Δρ. Τρύφωνα Χαρ. Κοροντζή

Συνεργαζόμενο Εκπαιδευτικό Προσωπικό/Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Επίκουρος Καθηγητής ΑΠΘ/Πολυτεχνική Σχολή/Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης (Π.Δ. 407/1980)

Email:tmkoront@otenet.gr, korontzis.tryfon@ac.eap.gr

Περίληψη: Είναι αυτονόητο ότι η κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα στο πλαίσιο συγκρότησης της ενιαίας αγοράς που εξασφαλίζει την ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των νομίμως διαμενόντων σε αυτήν, οδήγησε όχι μόνο στην ταυτόχρονη έμφαση στην ποιοτική και ποσοτική ένταση των ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα για την προστασία του ευρωπαϊκού χώρου, αλλά και στη δημιουργία ευρωπαϊκών θεσμών που βοηθούν τα Κράτη-Μέλη (ΚΜ) στην αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση έκνομων ενεργειών στην ΕΕ με ενίσχυση της διασυνοριακής συνεργασίας.

Στο πλαίσιο αυτό παρατηρείται ότι σταδιακά ξεπερνιέται ο διακυβερνητικός χαρακτήρας των ευρωπαϊκών θεσμών που έχουν συσταθεί, οι οποίοι αποκτούν υπερεθνικό χαρακτήρα και οι οποίοι «δειλά» ενδεχομένως να αποτελούν δείγματα στην κατεύθυνση «συνταγματοποίησης» της ΕΕ καθώς η έκδοση Κανονισμών για πολλούς από τους ευρωπαϊκούς οργανισμούς επηρεάζει σαφέστατα το οικοδόμημα της ΕΕ.

Λέξεις κλειδιά: ΕΕ, Χώρος Ειρήνης, Ασφάλειας, Δικαιοσύνης, Συνθήκη Λισσαβώνας (ΣΛΕΕ), Σένγκεν, Ελεύθερη Κυκλοφορία, Eurodac, Frontex, SIRENE, Trevi

1.Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ, ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Δύο από τις βασικές θεσμικές αλλαγές που επέφερε η Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993¹ είναι η Ευρωπαϊκή ιθαγένεια και η δημιουργία του τρίτου πυλώνα σε ότι αφορά τη συνεργασία σε εσωτερικές και δικαστικές υποθέσεις όπως πλέον εκφράζεται από

τα άρθρα 20 και 67 της ΣΛΕΕ². Ακολούθως με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1999³ καθιερώθηκε η έννοια του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ) προσδίδοντας μεγαλύτερο βαθμό ενοποίησης στην ΕΚ επεκτείνοντας τον μέχρι τότε κύρια οικονομικό προσανατολισμό της και δίνοντας έμφαση στον Ευρωπαϊό πολίτη⁴.

Το πλήρες νόημα θεσμικά αλλά και αξιακά που διαδραματίζει ο ΧΕΑΔ για τους πολίτες της ΕΕ διατυπώνεται όπως ήδη έχει αναφερθεί στο άρθρο 3

² Άρθρο 20 ΣΛΕΕ σ. 54 (πρώην άρθρο 17 της ΣΕΚ) [Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, 26/12/2012, C 326].

Άρθρο 67 ΣΛΕΕ σ. 73 (πρώην άρθρο 61 της ΣΕΚ και πρώην άρθρο 29 της ΣΕΕ) [Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ, 26/12/2012, C 326].

«Άρθρο 67

(πρώην άρθρο 61 της ΣΕΚ και πρώην άρθρο 29 της ΣΕΕ)

1. Η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.

2. Εξασφαλίζει την απουσία ελέγχων των προσώπων στα εσωτερικά σύνορα και αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων, η οποία βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών και είναι δίκαιη έναντι των υπηκόων τρίτων χωρών. Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, οι ανιθαγενείς εξομοιώνονται με τους υπηκόους των τρίτων χωρών.

3. Η Ένωση καταβάλλει προσπάθεια για να εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο ασφάλειας με τη θέσπιση μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης της εγκληματικότητας, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, μέτρων συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών και δικαστικών αρχών και των λοιπών αρμοδίων αρχών καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις και, εάν χρειάζεται, την προσέγγιση των ποινικών νομοθεσιών.

4. Η Ένωση διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ιδίως με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων σε αστικές υποθέσεις».

Επίσης βλ. ΣΤΑΓΚΟΣ Π., Η συνεργασία των κρατών μελών της ΕΕ στους τομείς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων, σε Χριστοδουλίδη θ./Στεφάνου Κ. (επιμ.), Η Συνθήκη του Μάαστριχτ, Συνθετική θεώρηση, εκδ. Σιδέρη, 1993, σ.329

³Βλ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Η Συνθήκη του Άμστερνταμ: νέο πρότυπο ολοκλήρωσης ή σύμπτωμα απο-ολοκλήρωσης, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1998.

⁴ Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012, σ. 516 κ.ε.

¹Βλ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., 'Ο Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και ο Ευρωπαίος Πολίτης', σ. 59-89 στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη, 2015.

Επίσης βλ. BENIZELOS E., Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και ο Ευρωπαϊκός συνταγματικός χώρος, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 1994 και ΑΝΑΓΝΟΥ Μ., Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (1999-2013), εκδ. Παπαζήση, 2014, Arap J., Justice and Home Affairs in the EU, Liberty and Security after enlargement, Edward Elgar, 2004

παρ. 2 της ΣΕΕ⁵ το οποίο αποτυπώνει ότι η κύρια βάση της ΕΕ είναι:

Α.-χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα,

Β.-ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και

Γ.-κατάλληλα μέτρα σε ότι αφορά ελέγχους:

i. στα εξωτερικά σύνορα,

ii. το άσυλο,

iii. τη μετανάστευση και

iv. την πρόληψη και την καταστολή της εγκληματικότητας.

Στο πλαίσιο των όσων ορίζει το εν λόγω άρθρο θα πρέπει να συμπληρωθεί ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα⁶ και τα διαφορετικά νομικά συστήματα των ΚΜ γίνονται σεβαστά, όπως και το κράτος δικαίου⁷ και ότι τα ΚΜ σε κάθε περίπτωση θα διευκολύνουν την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων⁸ αλλά ταυτόχρονα θα διαφυλάξουν την ασφάλεια και την προστασία των λαών τους⁹. Η εξέλιξη αυτή αλλά και η στάση των ΚΜ

⁵ «Η Ένωση παρέχει στους πολίτες της χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα, μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε συνδυασμό με κατάλληλα μέτρα όσον αφορά τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο, τη μετανάστευση και την πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας».

⁶ Βλ. χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων [C 364, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 18/12/2020]. Επίσης βλ. ΡΟΖΑΚΗΣ Χ/, Η Προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων: Διευρύνοντας την Ευρωπαϊκή Προστασία Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σ. 211 κε, στο «Εξελιξείς και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη, 2015, ΠΑΤΑΓΑΝΑΣ Ξ., Η ενσωμάτωση του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις Συνθήκες, εκδ. Σάκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ., Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 2001.

⁷ Βλ. ΤΖΩΡΤΖΗ Β., Κράτος Δικαίου και Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, σ.218 κε, στο «Εξελιξείς και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη, 2015.

⁸ Περιλαμβάνονται οι Ευρωπαίοι πολίτες αλλά και οι πολίτες τρίτων χωρών που βρίσκονται νόμιμα στην ΕΕ.

⁹ Βλ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., ό.π., "Ο Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και ο Ευρωπαίος Πολίτης", σ. 60.

είναι απολύτως λογική σε ότι αφορά το ΧΕΑΔ καθώς από τη στιγμή που τα εσωτερικά σύνορα καταργούνται ώστε να εξασφαλιστεί η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, θα πρέπει να διασφαλίζεται η ασφάλεια και κατά συνέπεια είναι απαραίτητη και η σύσταση υπερεθνικών οργανισμών που το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας τους όπως θα εξεταστεί κατωτέρω οδηγεί σε «συνταγματοποίηση» της ΕΕ.

Η έννοια του ΧΕΑΔ αναφέρεται στην προστασία της ελευθερίας, ασφάλειας, δικαιοσύνης, στο σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών συστημάτων και των διαφορετικών νομικών και παραδόσεων των κρατών μελών¹⁰ χωρίς να αποσκοπεί στη δημιουργία ενός κράτους¹¹, καθώς σε κάθε περίπτωση το θεσμικό πλαίσιο του ΧΕΑΔ δεν περιλαμβάνει τις αρμοδιότητες των ΚΜ σε ότι αφορά τη δημόσια τάξη και ασφάλεια ή αλλιώς το πλέγμα των αρμοδιοτήτων που συγκροτούν την έννοια της εσωτερικής ασφάλειας¹².

Ως «χώρος ελευθερίας» εννοείται εκείνος ο γεωγραφικός χώρος στον οποίο έχοντας υπόψη τη διατύπωση του άρθρου 67 παρ. 2 της ΣΛΕΕ¹³, δεν πραγματοποιούνται έλεγχοι προσώπων στα εσωτερικά σύνορα και αναπτύσσεται εκ μέρους της ΕΕ κοινή πολιτική στους τομείς ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών

¹⁰ Βλ. ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Πολιτικές του "Χώρου" και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας: Τριβές και Προοπτικές υπό το φως των νέων Προκλήσεων, σ. 197 κε στο «Εξελιξείς και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, Θεσσαλονίκη, 2015.

¹¹ Βλ. «Άρθρο 67 (πρώην άρθρο 61 της ΣΕΚ και πρώην άρθρο 29 της ΣΕΕ)

1. Η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών».

¹² Σε ότι αφορά την εν λόγω έννοια και το θεσμικό πλαίσιο που την περιβάλλει, βλ. άρθρο 7 «Κυβερνητικά Συμβούλια», παρ. 5 Ν. 4622/2019 (Α' 133), «Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης».

Βλέπε επίσης άρθρο 72 της ΣΛΕΕ:

«Άρθρο 72

(πρώην άρθρο 64, παράγραφος 1 της ΣΕΚ και πρώην άρθρο 33 της ΣΕΕ)

Ο παρών τίτλος δεν θίγει την άσκηση των ευθυνών που εμπίπτουν στα κράτη μέλη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και τη διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας».

Βλ. επίσης ό.π. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., σ. 518 και ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, εκδ. Αντ. Σάκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σ. 166 κ.ε. και 2^η έκδοση 2008.

¹³ Πρώην άρθρο 61 της ΣΕΚ και πρώην άρθρο 29 της ΣΕΕ.

συνόρων, η οποία βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των ΚΜ και είναι δίκαιη έναντι των υπηκόων τρίτων χωρών. Στο ίδιο άρθρο επίσης ορίζεται ότι οι ανιθαγενείς εξομοιώνονται με τους υπηκόους των τρίτων χωρών.

Τον πλέον σημαντικό ρόλο στην έννοια της ελευθερίας σε επίπεδο ΕΕ έχει διαδραματίσει και διαδραματίζει η Συμφωνία Schengen η οποία υπεγράφη το 1985, όταν πέντε κράτη μέλη της ΕΕ (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία) αποφάσισαν να καταργήσουν τους ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, δημιουργώντας το χώρο Σένγκεν.

Ο χώρος Σένγκεν αποτελεί έδαφος όπου εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, αλλά και εμπορευμάτων, υπηρεσιών και κεφαλαίων. Οι χώρες που έχουν υπογράψει τη συμφωνία κατήργησαν τα εσωτερικά σύνορα, αντικαθιστώντας τα με ενιαία εξωτερικά σύνορα. Εντός του χώρου αυτού εφαρμόζονται κοινοί κανόνες και διαδικασίες όσον αφορά τις θεωρήσεις για διαμονές σύντομης διάρκειας, τις αιτήσεις ασύλου και τους ελέγχους στα σύνορα. Ταυτόχρονα, για τη διασφάλιση της ασφάλειας εντός του χώρου Σένγκεν, ενισχύθηκαν η συνεργασία και ο συντονισμός μεταξύ των αστυνομικών υπηρεσιών και των δικαστικών αρχών¹⁴.

Η συνεργασία Σένγκεν ενσωματώθηκε στο δίκαιο της ΕΕ με τη συνθήκη του Αμστερνταμ, το 1997. Ωστόσο, δεν είναι όλες οι χώρες που συμμετέχουν στη συνεργασία Σένγκεν μέλη του χώρου Σένγκεν, είτε γιατί δεν επιθυμούν την κατάργηση των ελέγχων στα σύνορα με τις υπόλοιπες χώρες του χώρου αυτού είτε γιατί δεν πληρούν ακόμα τους απαιτούμενους όρους για την εφαρμογή του κεκτημένου του Σένγκεν¹⁵.

¹⁴ Βλ. John D. Occhipinti, «Still Moving Toward a European FBI? Re-Examining the Politics of EU Police Cooperation», *Intelligence and National Security*, 30:2-3, 2015.

¹⁵ Σήμερα ο χώρος Σένγκεν αποτελείται από 26 ευρωπαϊκές χώρες (22 από τις οποίες είναι κράτη μέλη της ΕΕ): Βέλγιο, Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Μάλτα, Κάτω Χώρες, Αυστρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Σλοβενία, Φινλανδία και Σουηδία, μαζί με την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, τη Νορβηγία και την Ελβετία.

Η Βουλγαρία, η Κροατία, η Κύπρος, η Ιρλανδία, η Ρουμανία είναι τα κράτη μέλη της ΕΕ που δεν ανήκουν, ή δεν ανήκουν ακόμη στο χώρο Σένγκεν.

Για το νομικό πλαίσιο του χώρου Σένγκεν, βλ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2016/399 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 9ης Μαρτίου 2016 περί κώδικα της Ένωσης σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (κώδικας συνόρων του Σένγκεν) [κωδικοποιημένο κείμενο].

Βλ. επίσης ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Εμμανουέλα-Ρεβέκκα, Το Σύστημα Σένγκεν και η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την έκδοση βίζας, σ. 341-358, στο «Εξελίξεις και

Έλεγχοι μπορούν να πραγματοποιηθούν για λόγους προστασίας της δημόσιας τάξης και της εσωτερικής ασφάλειας. Ειδικότερα Σύμφωνα με το άρθρο 26 του Κώδικα Συνόρων του Σένγκεν, σε εξαιρετικές περιστάσεις όπου η συνολική λειτουργία του χώρου χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα τίθεται σε κίνδυνο επειδή παραμένουν σοβαρές αδυναμίες που σχετίζονται με τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, και στον βαθμό που οι περιστάσεις αυτές συνιστούν σοβαρή απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλεια εντός του χώρου χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα ή σε τμήματα αυτού, μπορούν να επαναφερθούν οι έλεγχοι στα εσωτερικά σύνορα για περίοδο που δεν υπερβαίνει τους έξι μήνες. Η περίοδος αυτή μπορεί να παραταθεί το πολύ τρεις φορές για επιπλέον διάστημα μέγιστης διάρκειας έξι μηνών εάν εξακολουθούν να υφίστανται οι εξαιρετικές περιστάσεις.

Το Συμβούλιο μπορεί, ως έσχατη ανάγκη και ως μέτρο προστασίας των κοινών συμφερόντων εντός του χώρου χωρίς ελέγχους στα εσωτερικά σύνορα, όταν όλα τα άλλα μέτρα έχουν αποδειχθεί ανεπαρκή για να μετριάσουν τη διαπιστωθείσα σοβαρή απειλή, να συστήσει σε ένα ή περισσότερα κράτη μέλη να επαναφέρουν τους συνοριακούς ελέγχους στο σύνολο ή σε συγκεκριμένα τμήματα των εσωτερικών συνόρων του(ς). Η σύσταση του Συμβουλίου βασίζεται σε πρόταση της Επιτροπής. Τα κράτη μέλη δύνανται να ζητούν από την Επιτροπή να υποβάλει τέτοια πρόταση στο Συμβούλιο για τη διατύπωση σύστασης¹⁶.

Είναι ευνόητο ότι σε κάθε περιβάλλον όπου η αρχή του κράτους δικαίου είναι κυρίαρχη όπως συμβαίνει και στα 26 ΚΜ της ΕΕ, για να μπορεί η ελευθερία να υποστηριχθεί αλλά και να προασπιστεί όταν χρειάζεται, είναι απαραίτητη η ύπαρξη συστήματος δικαιοσύνης όπου όλοι οι πολίτες της ΕΕ αλλά και όσοι νόμιμα διαμένουν σε αυτή να το εμπιστεύονται και να προστρέχουν στις υπηρεσίες του όταν υφίσταται ανάγκη.

Καθοριστικά άρθρα για την έννοια της ασφάλειας είναι τα άρθρα 67 παρ.2 και 82 και 87 της ΣΛΕΕ σε συνδυασμό με το άρθρο 6 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ¹⁷.

Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

¹⁶ Βλ. ΧΡΙΣΤΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν., εις Γκουλούση Δ./Κρεμλή Γ. (επιμ.), Ερμηνεία κατ' άρθρο της Συνθήκης για την ΕΕ και της Συνθήκης για την ίδρυση της ΕΚ, τόμος II, Άρθρα 1-80, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004 και ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., άρθρο 67 ΣΛΕΕ, εις ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ Β., (επιμ.), Ερμηνεία Συνθηκών ΕΕ και ΣΛΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη 2012.

¹⁷ Βλ. χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων [C 364, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 18/12/2020].

Από το συνδυασμό των διατάξεων των παραπάνω άρθρων προκύπτει ότι η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις στην Ένωση θεμελιώνεται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών και περιλαμβάνει την προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών στους τομείς που προβλέπονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 82 και στο άρθρο 83 της ΣΛΕΕ.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, λαμβάνουν μέτρα που αφορούν:

α) τον καθορισμό κανόνων και διαδικασιών για να εξασφαλίζεται η αναγνώριση, σε ολόκληρη την Ένωση,

β) όλων των τύπων δικαστικών αποφάσεων και διαταγών,

γ) την πρόληψη και την επίλυση των συγκρούσεων δικαιοδοσίας μεταξύ κρατών μελών,

δ) την υποστήριξη της κατάρτισης των δικαστών και των άλλων λειτουργών και υπαλλήλων του τομέα

απονομής της δικαιοσύνης,

ε) τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των δικαστικών ή άλλων ισοδύναμων αρχών των κρατών μελών κατά την άσκηση ποινικών διώξεων και την εκτέλεση των αποφάσεων.

Επίσης η ΕΕ αναπτύσσει αστυνομική συνεργασία στην οποία συμμετέχουν όλες οι αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των αστυνομικών και τελωνειακών αρχών και άλλων αρχών επιβολής του νόμου ειδικευμένων στον τομέα της πρόληψης ή της εξακρίβωσης αξιόποινων πράξεων ή της διερεύνησής τους.

Για να επιτευχθούν τα προαναφερόμενα το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μπορούν να λαμβάνουν μέτρα που αφορούν:

α) τη συλλογή, αποθήκευση, επεξεργασία, ανάλυση και ανταλλαγή σχετικών πληροφοριών,

β) την παροχή υποστήριξης για την κατάρτιση προσωπικού, καθώς και τη συνεργασία όσον αφορά τις

ανταλλαγές προσωπικού, τον εξοπλισμό και την εγκληματολογική έρευνα,

γ) τις κοινές τεχνικές έρευνας όσον αφορά την εξακρίβωση σοβαρών μορφών οργανωμένου εγκλήματος.

Με την αναφορά στο χώρο της δικαιοσύνης εννοείται σύμφωνα με τα άρθρα 67 παρ. 4 και 81 της ΣΛΕΕ ότι η ΕΕ διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ιδίως με την αρχή της αμοιβαίας

Στο συγκεκριμένο άρθρο ορίζεται ότι «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια».

αναγνώρισης των δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων σε αστικές υποθέσεις.

Επίσης η ΕΕ αναπτύσσει δικαστική συνεργασία στις αστικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις, βάσει της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων. Η συνεργασία αυτή δύναται να περιλαμβάνει τη θέσπιση μέτρων προσέγγισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών.

Για τη επίτευξη των ανωτέρω το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, λαμβάνουν μέτρα, ιδίως όταν αυτό είναι απαραίτητο για την καλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, με τα οποία διασφαλίζεται:

α) η αμοιβαία αναγνώριση μεταξύ των κρατών μελών των δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων και η εκτέλεσή τους,

β) η διασυνοριακή επίδοση και κοινοποίηση δικαστικών και εξώδικων πράξεων,

γ) η συμβατότητα των κανόνων που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη όσον αφορά την άρση των συγκρούσεων ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο και τη δικαιοδοσία,

δ) η συνεργασία κατά την αποδεικτική διαδικασία,

ε) η ουσιαστική πρόσβαση στη δικαιοσύνη,

στ) η άρση των εμποδίων στην ομαλή διεξαγωγή αστικών δικών, εν ανάγκη προωθώντας τη συμβατότητα των κανόνων πολιτικής δικονομίας που εφαρμόζονται στα κράτη μέλη,

ζ) η ανάπτυξη εναλλακτικών μεθόδων επίλυσης των διαφορών,

η) η υποστήριξη της κατάρτισης των δικαστών και των άλλων λειτουργών και υπαλλήλων του τομέα απονομής της δικαιοσύνης¹⁸.

2.Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΧΕΑΔ

2.1 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

Η αστυνομική συνεργασία αποτελεί ένα είδος συνεργασίας η οποία πάντα πραγματοποιούνταν παρασκηνακά μέσω άτυπων δικτύων, τα οποία αναγνωρίστηκαν από τις αρχές μετά την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος από τη δημιουργία τους, σε αντίθεση με όσα ισχυρίζονται αρκετοί ότι η Συνθήκη του Μάαστριχτ αλλά και ο Κώδικας Σένγκεν

¹⁸ Βλ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Δ., ό.π., "Ο Χώρος Ελευθερίας Ασφάλειας και Δικαιοσύνης και ο Ευρωπαϊός Πολίτης σ. 61-64, ΚΟΥΡΑΚΗΣ Ν., Ασφάλεια και ελευθερία: Τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια, εις ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., (επιμ.), Ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2006, σ. 372 κ.ε., ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., Ο Ευρωπαϊκός Χώρος, ό.π., σ. 291 κ.ε.

είναι οι πρώτες ενέργειες της ευρωπαϊκής αστυνομικής συνεργασίας.

Ο χαρακτήρας των συνεργασιών αυτών ήταν κύρια σε διμερές επίπεδο αλλά αν ληφθεί υπόψη ότι ο πρόγονος της Interpol, η Διεθνής Επιτροπή Ποινικής Αστυνομίας (International Criminal Police Commission-ICPC) ιδρύθηκε μετά τον Α΄ ΑΠ αποδείχθηκε ότι είχε και παγκόσμια εμβέλεια. Ο ICPC δημιούργησε το πρώτο σύστημα βάσης δεδομένων με χρωματικούς κώδικες (πχ το ροζ χρώμα παρέπεμπε σε ομοφυλοφιλική συμπεριφορά).

Πριν τον Α΄ ΠΠ η συνεργασία όπως αναφέρθηκε ήταν κύρια διμερής, ξεκινώντας το 1880 περίπου και ακολούθησε πολυμερής συνεργασία με την ανταλλαγή πληροφοριών, προκειμένου από τις αστυνομικές δυνάμεις να αντιμετωπιστούν επιπτώσεις εγκλημάτων, με δημιουργία αστυνομικών μητρώων που μεταφέρονταν σε αστυνομικές δυνάμεις άλλων χωρών¹⁹.

Η Interpol²⁰ μετά τον Β΄ ΠΠ προέβη στην έκδοση κανονισμών που αναφέρονταν στην απαγόρευση καταχώρησης κάποιων προσωπικών δεδομένων όπως πχ η πολιτική τοποθέτηση στο σύστημά της, ενώ ήταν ο πρώτος οργανισμός που προέβη σε μηχανογράφηση των δελτίων καθώς επίσης προέβη στην ανταλλαγή πληροφοριών μέσω περιφερειακών γραφείων.

Τη δεκαετία του 50 υπήρχαν μυστικά δίκτυα όπως το Gladio που προέβαιναν σε ανταλλαγές πληροφοριών μεταξύ υπηρεσιών πληροφοριών και αστυνομικών υπηρεσιών. Κυρίως είχαν διατλαντικό χαρακτήρα, ήτοι Βόρεια Αμερική, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Ισραήλ. Κυριαρχούσαν επαφές μεταξύ αστυνομικών τμημάτων αντικατασκοπείας, ανταλλαγή στο πλαίσιο του NATO²¹ ενώ υπήρχε επίσης και μία αύξηση των ηπειρωτικών ευρωπαϊκών δικτύων. Τότε

ξεκίνησε και η εκπαίδευση ευρωπαϊκών αστυνομικών στη CIA²² και το FBI.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα η συλλογή και ανταλλαγή των πληροφοριών διακρινόταν από μυστικότητα και στηριζόταν σε διαπροσωπικές σχέσεις. Το 1975 συναντήθηκαν εκπρόσωποι αντιτρομοκρατικών υπηρεσιών από τη Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, ΗΒ) στο Τρέβι της Ιταλίας καθώς φοβόντουσαν τρομοκρατική επίθεση της Μόσχας²³. Ακολούθησαν συναντήσεις μεταξύ και άλλων εξειδικευμένων ομάδων σχετικά με την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, διακίνησης ναρκωτικών ουσιών και ξεπλύματος χρήματος, ενώ παράλληλα το FBI και η DEA²⁴ οργάνωσαν δίκτυα σε κράτη της Ευρώπης.

Από αυτές τις ομάδες που πραγματοποιούσαν επαφές συγκροτήθηκε μία συγκεκριμένη κοινότητα αξιωματούχων οι οποίοι και αποτέλεσαν τους επικεφαλής αργότερα πολλών επίσημων οργανισμών. Αυτές οι συναντήσεις πραγματοποιούνταν παράλληλα με την εξέλιξη της ΕΕ και άτομα που συμμετείχαν σε αυτές μετέφεραν τις δραστηριότητες τους στην ΕΕ. Οι ομάδες αυτές συναντιόντουσαν λίγες ημέρες πριν τη λήψη σημαντικών αποφάσεων από την ΕΕ. Στις ομάδες αυτές συμμετείχαν εκπρόσωποι από συγκεκριμένα κράτη.

Σε κάθε περίπτωση πέραν των διαφορετικών προσεγγίσεων που υπήρχαν μεταξύ Αμερικανών και Ευρωπαϊκών αστυνομικών, και οι δύο μοιράζονταν τις ίδιες απόψεις για τη διεθνικότητα των απειλών, την έξαρση τους και τρόπους αντιμετώπισης. Οι αμερικανικές υπηρεσίες πληροφοριών και αστυνόμευσης δραστηριοποιούνται πολλά χρόνια στην ΕΕ και έχουν αξιοποιήσει πολλές πληροφορίες από βάσεις δεδομένων και δίκτυα πληροφοριών της ΕΕ.

Πολλοί νομικοί και ευρωπαϊστές θεωρούν ότι η ευρωπαϊκή αστυνομική συνεργασία ξεκινά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και τη δημιουργία του τρίτου πυλώνα²⁵. Σε αυτό εν μέρει έχουν δίκιο καθώς ταυτίζεται η ιδέα της εσωτερικής ασφάλειας στην ΕΕ από τις αρχές της δεκαετίας του 80 με την κοινοτική της εξέλιξη. Παραγνωρίζουν όμως την ύπαρξη

¹⁹ Βλ. VIGO D., "Ελευθερία, κινητικότητα και ασφάλεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση: μία τροχιά πενήντα ετών για τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις", σ. 271-297, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 1, Θεσσαλονίκη, 2015.

Επίσης βλ. GOTTSCHALK P., «Policing Organized Crime, Intelligence Strategy Implementation», ISBN 9780367864286, Published December 10, 2019 by Routledge.

²⁰ Βλ. Anderson, M. (1989) *Policing the World: Interpol and the Politics of International Police Cooperation*. Oxford: Clarendon Press, Barnett, M. & Coleman, L. (2005), *Designing Police: Interpol and the Study of Change in International Organizations*, *International Studies Quarterly*, 49 (4):593-619.

²¹ Βλ. <https://www.nato.int/>.

²² Βλ. <https://www.cia.gov/>.

²³ Η ομάδα αυτή επισημοποιήθηκε ως μία συνάντηση ενάντια στην τρομοκρατία, ριζοσπαστισμό, βία, βλ. ο.π., VIGO Didier, σ.276.

²⁴ Βλ. <https://www.dea.gov/>.

²⁵ Βλ. De Lobkowicz, W. (1994) 'Intergovernmental Cooperation in the Field of Migration - from the Single European Act to Maastricht', in J. Monar and R. Morgan (ed.) *The Third Pillar of the European Union. Cooperation in the Fields of Justice and Home Affairs*, 99-122, Brussels: European University Press, Wallace, H. (1994) 'The Council and the Commission on the Brink of Maastricht', *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 531: 57-68, Monar, J. (1998) 'Justice and Home Affairs', *Journal of Common Market Studies* 36, Annual Review (September): 131.

ισχυρών ανεπίσημων δικτύων και τη διατλαντική τους διάσταση.

Κατά τον καθηγητή VIGO Didier²⁶ η ίδρυση Ευρωπαϊκών Υπηρεσιών Εσωτερικής Ασφάλειας «αποτελεί, στην πραγματικότητα, προϊόν των πολιτικών και νομικών αψιμαχιών μεταξύ των επαγγελματιών της πολιτικής και της ευρωγραφειοκρατίας». Οι συγκεκριμένοι οργανισμοί όμως που τώρα κυριαρχούν στο πεδίο της ευρωπαϊκής αστυνόμευσης²⁷, αποτελούνται από «επαγγελματίες» σε θέματα ανταλλαγής πληροφοριών σε ποινικά και αστυνομικά ζητήματα, τα σύνορα, τη δικαιοσύνη.

Οργανισμοί και βάσεις δεδομένων που αποτελούν μέρος δικτύων ανταλλαγής πληροφοριών έχουν πολλαπλασιαστεί, ενώ υπάρχει ανταγωνισμός πρόσβασης στις πληροφορίες αυτές. Σημειώνεται ότι το 2004 η σύνδεση της τρομοκρατίας με τη μετανάστευση για τον έλεγχο των συνόρων οδήγησε στη σύσταση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders- Frontex)²⁸.

Η νομική βάση της συγκρότησης του εν λόγω Οργανισμού εδράζεται στον πρώτο πυλώνα, ενώ de facto έχει και αρμοδιότητες που εντάσσονται στον τρίτο πυλώνα, ενώ λόγω της εμπλοκής και φορέων του Πολεμικού Ναυτικού και των Ακτοφυλακών²⁹ επηρεάζεται και από πολιτικές του δεύτερου πυλώνα.

²⁶ Βλ. VIGO Didier, ό.π., σ. 281 κε

²⁷ Το Ευρωπαϊκό Αστυνομικό Γραφείο (European Police Office-Europol) ιδρύθηκε το 1996, το 2002 θεσμοθετήθηκε η Ευρωπαϊκή Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας-European Judicial Cooperation Unit-Eurojust), το 1999 το Ευρωπαϊκό Γραφείο Καταπολέμησης της Απάτης (European Anti-Fraud Office-OLAF) αντικατέστησε τη Μονάδα Συντονισμού για την Καταπολέμηση της Απάτης (UCLAF), συστήθηκε η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Ακαδημία (European Police College-CEPOL) ενώ το 2001 ιδρύθηκε ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Ασφάλεια των Δικτύων των Πληροφοριών (European Network Information Security-ENISA).

²⁸ Βλ. <https://frontex.europa.eu/>.

²⁹ Σε ότι αφορά το Διμενικό Σώμα-Ελληνική Ακτοφυλακή βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τ., «Ο θεσμικός ρόλος του Διμενικού Σώματος», σ.411, εκδ. BOOKSTARS, Αθήνα, 2017, ISBN: 978-960-571-266-2, του ίδιου international conference "Hellenic Open Business Administration International Conference (HOBA)", held in Athens, March 8-9, 2014 by HELLENIC OPEN UNIVERSITY BUSINESS ADMINISTRATION UNDERGRADUATE PROGRAMME και το EAST-WEST JOURNAL of Economics and Business, announcement with title: «The Hellenic internal security system in combating organized crime. The role of the Hellenic Coast Guard» Vol. 4 [ISBN 978-960-538-937-6], του ίδιου «The Hellenic internal security system in combating organized crime. The case of the Hellenic Coast Guard», The HELLENIC OPEN BUSINESS ADMINISTRATION Journal, Vol. 1-2015 No

Στα αξιοσημείωτα είναι και η σύσταση του Ευρωπαϊκού οργανισμού EU-LISA το 2011, με έδρα το Ταλίν της Εσθονίας, που αναφέρεται στη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης³⁰. Παράλληλα υφίστανται και συστήματα ανταλλαγής πληροφοριών στο EURODAC³¹, το σύστημα πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS)³², το

2, p.p. 23-48 (ISBN 2407-9332, του ίδιου «The role of the Hellenic Coast Guard in the Hellenic internal security and in combating the phenomenon of organized crime», International Review of Social Sciences and Humanities, Vol. 3, issue 1, April 2012, p.p. 210-227, του ίδιου «Hellenic Coast Guard and Illicit Tobacco Trade», "Europolitan", No 15, Dec 2013, p.p. 18-19, του ίδιου «The contribution of Patra's Port Police Authority (Hellenic Coast Guard) in combating of Organized Crime in the period 2010-2013», Management and Administrative Sciences Review, Vol. 3, Issue 6, September 2014, p.p. 891-899.

³⁰ Βλ. Κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 1077/2011 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2011, σχετικά με την ίδρυση Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τη Λειτουργική Διαχείριση Συστημάτων ΤΠ Μεγάλης Κλίμακας στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης.

³¹ «Eurodac is a large-scale IT system that helps with the management of European asylum applications since 2003, by storing and processing the digitalised fingerprints of asylum seekers and irregular migrants who have entered a European country. In this way, the system helps to identify new asylum applications against those already registered in the database.

It is used by 32 countries: 28 EU Member States and 4 Associated Countries (Iceland, Norway, Switzerland and Liechtenstein). National asylum authorities use Eurodac to store new fingerprints and compare existing records on asylum seekers. Law enforcement authorities and Europol can access the system – under strict conditions – to prevent, detect and investigate terrorist and other serious criminal offences», διαθέσιμο στον ιστότοπο <https://www.eulisa.europa.eu/Activities/Large-Scale-IT-Systems/Eurodac>.

Επίσης βλ. BABOYΛΑ Ν., Πρόσβαση στη βάση δεδομένων EURODAC από τις αρχές επιβολής του νόμου και την Europol, για την πρόληψη, εξακρίβωση και διερεύνηση τρομοκρατικών εγκλημάτων και άλλων σοβαρών αξιόποινων πράξεων, σ. 308 κε, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ.

³² «The Visa Information System (VIS) allows Schengen States to exchange visa data. It consists of a central IT system and of a communication infrastructure that links this central system to national systems. VIS connects consulates in non-EU countries and all external border crossing points of Schengen States. It processes data and decisions relating to applications for short-stay visas to visit, or to transit through, the Schengen Area. The system can perform

σύστημα πληροφοριών Σένγκεν δεύτερης γενιάς (SIS-II)³³ και το σύστημα πληροφοριών EUROSUR³⁴ καθώς και τα συστήματα εισόδου –εξόδου³⁵.

Όλοι οι προαναφερόμενοι οργανισμοί αποσπούν πληροφορίες σε εθνικό αλλά και διεθνές επίπεδο μέσω τοπικών γραφείων, καθώς και με τη σύνδεση δικτύων βάσεων πληροφοριών που συνδέουν την ανταλλαγή πληροφοριών των ΚΜ με τις δικές τους πληροφορίες.

Όλες αυτές οι βάσεις δεδομένων και τα δίκτυα ανταλλαγής πληροφοριών αποτελούν τη βάση αστυνόμευσης μέσω μαζικής συγκέντρωσης, αποθήκευσης, διατήρησης πληροφοριών, επεξεργασίας τους, έκδοση σημάτων κινδύνου και καταλόγων παρακολούθησης. Τη συγκρότηση και λειτουργία πολλών οργανισμών επηρέασαν τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Παράλληλα το εν λόγω γεγονός επιτάχυνε τη διασύνδεση μεταξύ αστυνόμευσης, ανταλλαγής πληροφοριών, παρακολούθησης, ανταλλαγής πληροφοριών, παρακολούθησης, συντοκικών ελέγχων με την

biometric matching, primarily of fingerprints, for identification and verification purposes», διαθέσιμο στην ιστοσελίδα https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/schengen-borders-and-visa/visa-information-system_en.

³³ «Operational management of the second generation Schengen Information System (SIS II) which entered into operation on 09 April 2013 replacing SIS I. SIS II; the largest information system for public security in Europe; allows information exchanges between national border control; customs and police authorities ensuring that the free movement of people within the EU can take place in a safe environment. It also contains alerts on missing persons; in particular children; as well as information on certain property; such as banknotes; cars; vans; firearms and identity documents that may have been stolen; misappropriated or lost. Currently SIS II is used by 29 countries (25 EU MS + 4 Associated Countries) διαθέσιμο στην ιστοσελίδα https://knowledge4policy.ec.europa.eu/dataset/ds00009_en.

³⁴ Βλ. ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) αριθ. 1052/2013 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 22ας Οκτωβρίου 2013 για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Επιτήρησης των Συνόρων (Eurosir) και «Ερευνα και διάσωση. Ρυθμιστικό πλαίσιο και προβλήματα εφαρμογής στο Αιγαίο και τη νοτιοανατολική Μεσόγειο», σ.351, εκδ. BOOKSTARS, Αθήνα, 2017, ISBN: 978-960-571-275-4, σ. 215-220.

³⁵ Βλ. Amicelle, A., Basaran, T., Bellanova, R., Bigo, D., Bonelli, L., Bonditti, P., Davidshofer, S., Holboth, M., Jeandesboz, J., Megie, A., Olsson, C., Scheeck, L. and Wessling, M. (2004) Mapping the Field of the Professionals of Security in the European Union, Online Papers, Scherrer, A., Jeandesboz, J., Guittet, E.-P., Bigo, D., Bonelli, L. and Silva, J. (2011) Developing an EU Internal Security Strategy, Fighting Terrorism and Organized Crime, Brussels: European Parliament.

έκδοση πολλών νομικών κειμένων από τα αρμόδια ευρωπαϊκά όργανα.

Η προσπάθεια των ευρωπαϊκών αστυνομικών υπηρεσιών και των ευρωπαϊκών υπηρεσιών πληροφοριών αποσκοπούσαν σε έναν οργανισμό πληροφοριών και ευρωπαϊκή δομή αντίστοιχη με του Υπουργείου Εσωτερικής Ασφάλειας των ΗΠΑ³⁶. Η προσπάθεια αυτή οδήγησε στη Συνθήκη του Prum³⁷ και σε συμφωνίες μεταξύ ΕΕ και FBI³⁸.

³⁶ Σε ότι αφορά τον τομέα Εσωτερικής Ασφάλειας στην Ελλάδα και τις ανεπιτυχείς μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν 2009-2013 στον Υπουργείο Ναυτιλίας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής στο υπάγεται το Λ.Σ.-ΕΛ.ΑΚΤ., βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τ., ό.π. «Το Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας ως αυτόνομος διοικητικός κυβερνητικός θεσμός κατά την περίοδο 1971-2016», του ιδίου «The Hellenic Ministry of Mercantile Marine, as an autonomous administrative governmental institution in the period 1971-2011. A descriptive and critical approach», International Journal of Business and Social Science Vol. 3, issue 8, special issue, April 2012, p.p.61-75.

Σε ότι αφορά το μοντέλο εσωτερικής ασφάλειας που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 και κριτική σε αυτό βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τ., «Πολιτική ασφάλειας και μοντέλο διοίκησης δυνάμεων Ολυμπιακών Αγώνων 2004», International Multilingual Journal of Science and Technology, Vol. 6, Issue 5, May 2021, p.p. 3181-3196, του ιδίου «The 2004 Olympic Games Security Policy: a Strategic Management Approach of Olympic Security Forces with Emphasis on Events System Management and the Role of the Hellenic Coast Guard», σ.192, εκδ. BOOKSTARS, Αθήνα, 2020, ISBN: 978-960-571-347-4, του ιδίου international conference "10th International Conference on Knowledge, Economy and Management, the 11th International Conference of the Asia Chapter & 2nd Conference of the MENA Chapter of the Academy of HRD", held in Istanbul, November 08-10, 2012, announcement with title: «Strategic management of security forces during the OG 2004 (Athens). Crisis management system and the role of the Hellenic Coast Guard» [ISBN 978-9944-0203-9-8] (Proceedings p.p. 229-249), του ιδίου «Strategic management of security forces during the OG 2004 (Athens). Crisis management system and the role of the Hellenic Coast Guard», The Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management, E – Journal, 2012 VOLUME: VII FALL, p.p. 37-57 (available: <http://www.beykon.org/dergi/dergi2012-II.html>), του ιδίου «A critical approach of the administrative security model and the security policy of the Olympic Games 2004 (Athens)», Review of European Studies, Vol. 3, issue 2, December 2011, p.p. 58-72, (doi:10.5539/res.v3n2p58).

Σε ότι αφορά γενικότερα το θεσμικό πλαίσιο που αναφέρεται στη διαχείριση κρίσεων βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τ., «Το θεσμικό πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων στην Ελλάδα», σ.176, εκδ. BOOKSTARS, Αθήνα, 2020, ISBN: 978-960-571-395-9.

³⁷ Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., Από το Schengen στο Prum. Αναζητώντας την ασφάλεια, υποσκάπτουμε την ελευθερία; σ.243 κε, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο

Το πρόγραμμα της Χάγης έφερε πολύ σημαντικές αλλαγές σε ότι αφορά τη θεσμοποίηση της ευρωπαϊκής αστυνόμευσης της ΕΕ από την πλευρά των συμμετεχόντων. Ο αριθμός των ατόμων που συναντιόντουσαν σε διάφορες ομάδες στο πεδίο της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων αυξήθηκε πάρα πολύ, καθώς δημιουργήθηκαν νέες θέσεις εργασίας σε καινούργιους οργανισμούς. Όλα τα άτομα που προέρχονταν από ΚΜ και φορείς που σχετίζονταν με τους αναφερόμενους τομείς αποσκοπούσαν στην προστασία της ασφάλειας σε όλα τα επίπεδα.

Σήμερα είναι αναγκαιότητα η συνεργασία μεταξύ πολλών υπηρεσιών λόγω της μεγάλης κινητικότητας του πληθυσμού και την πολυπλοκότητα των συστημάτων αξιών που υφίστανται. Η κινητικότητα για ευνόητους λόγους πρέπει να ελέγχεται.

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας αν και έχει καταργήσει τους πυλώνες στην ΕΕ, αποτελεί έναν επαγγελματικό και κοινωνικό χώρο με ιδιαίτερες, εμπειρογνώμονες και ιδιαίτερη κουλτούρα³⁹. Η ηλεκτρονική μηχανοργάνωση της αστυνόμευσης είναι προτεραιότητα από τις εξειδικευμένες υπηρεσίες που εργάζονται σε υποθέσεις που απαιτούν συγκέντρωση πληροφοριών⁴⁰, κάτι που έγινε αντιληπτό πρωτίστως από τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ. Ακολούθησε σε επίπεδο ΕΕ η ομάδα Trevi 92 και το πληροφοριακό σύστημα Schengen, όπου προωθήθηκαν νέες τεχνολογίες (βιομετρική ταυτοποίηση, διαλειτουργικότητα μεταξύ των βάσεων δεδομένων). Ειδικά το σύστημα Schengen θεωρείται από τα κομβικά στοιχεία για την επιτυχή διαχείριση των συνόρων και θεωρείται η πρακτική πλευρά της ευρωπαϊκής αστυνόμευσης για όλες τις Αρχές Επιβολής του Νόμου και ειδικότερα για την ολοκληρωμένη διαχείριση των συνόρων. Το SIS

Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 1, Θεσσαλονίκη, 2015.

³⁸ Federal Bureau of Investigation διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://www.fbi.gov/>.

³⁹ Βλ. VIGO Didier, ό.π., σ. 287 κε. Συγκεκριμένα στο συγκεκριμένο χώρο απαιτούνται τα εξής κριτήρια για να καθιερωθεί κάποιο στέλεχος:

- 1.-να έχει καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας και της διπλωματίας ώστε να μπορεί να διαπραγματευτεί,
- 2.-να διαθέτει επιχειρησιακή εμπειρία,
- 3.-να διαθέτει επαρκές νομικό υπόβαθρο,
- 4.-να γνωρίζει καλά το περιβάλλον και τις απόψεις που επικρατούν και
- 5.-να γνωρίζει από τεχνολογίες μηχανοργάνωσης και προγράμματα υψηλής τεχνολογίας. Η συγκεκριμένη γνώση σε κάποια από τα προσόντα που περιγράφηκαν οδηγεί σε αυτονομία των ατόμων που τα χειρίζονται σε σχέση με την ιεραρχική δομή που υπάρχουν.

⁴⁰ Βλ. Hartmut Aden, «Information sharing, secrecy and trust among law enforcement and secret service institutions in the European Union», West European Politics, 41:4, 2018.

το οποίο από τη αρχή συμπληρωνόταν από το σύστημα πληροφοριών SIRENE⁴¹ «άνοιξε» το δρόμο για την ανταλλαγή δικαστικών πληροφοριών απευθείας μεταξύ δικαστών, ενώ επηρέασε και την ιδέα για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης (ΕΕΣ). Το SIS II δεν αποτέλεσε επέκταση του SIS I, αλλά μία νέα εφαρμογή που επέτρεψε νέες δράσεις και αναζητήσεις, ενώ παράλληλα υφίσταται το Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (Visa Information System-VIS) και το Eurosur που είναι υπεύθυνο για την επιτήρηση των θαλασσίων συνόρων.

2.2 ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΩΝΑΣ

Από την αρχική της σύσταση μέχρι σήμερα η ΕΕ έχει λειτουργήσει βάσει διαφόρων νομικών κειμένων (συνθηκών) τις οποίες αποφάσιζαν τα ΚΜ από κοινού με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Κριτήριο σε κάθε περίπτωση για τις θεσμικές αυτές εξελίξεις υπήρξε όπως και υπάρχει η ικανοποίηση δύο βασικών απαιτήσεων: της δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας⁴².

⁴¹ Each EU country operating SIS has set up a national SIRENE Bureau, operational 24 hours a day, seven days a week, that is responsible for any supplementary information exchange and coordination of activities connected to SIS alerts.

Efficient SIRENE cooperation is a key element for the effective functioning of the concept of SIS. The cooperation between EU countries may be *one-to-one* or *one-to-many* and always needs to be linked to a specific SIS alert. In order to ensure prompt, confidential and efficient follow-up of cases, communication is accomplished through the structured exchange of standardised forms via a secure network.

The tasks of the national SIRENE Bureaux include, among others:

providing supplementary information on alerts

- validating alerts on persons wanted for arrest
- contacting the Member State that issued the alert when a match (hit) has been made and the required action has been taken
- contacting the Member State that issued the alert when the required action cannot be taken
- supervising data quality and compatibility of alerts
- coordinating cross-border activities related to SIS alerts

handling requests to access personal data, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα

https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/schengen-borders-and-visa/schengen-information-system/sirene-cooperation_en.

⁴² Βλ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ Μ., "Οι θεσμικές εξελίξεις στο Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας, σ. 90-101, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 1, Θεσσαλονίκη, 2015.

Έχοντας υπόψη τα δύο αυτά κριτήρια η υπερεθνική μέθοδος συγκρινόμενη με την διακυβερνητική μέθοδο οργάνωσης που διέπει τις διεθνείς σχέσεις, είναι αποτελεσματικότερη στην επίτευξη της δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας.

Αυτό οφείλεται:

A.- ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται κατά πλειοψηφία,

B.-ανάληψη νομικών δεσμεύσεων από τα κράτη μέλη,

Γ.-υποχρεωτικός δικαστικός έλεγχος,

Δ.-άμεση ισχύ και υπεροχή υπερεθνικών κανόνων στις έννομες τάξεις των κρατών μελών⁴³.

Με την πάροδο του χρόνου η αποφασιστική συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (άμεση εκλογή από τους Ευρωπαίους πολίτες) στη λήψη αποφάσεων σε ισότιμη σχέση με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (διακυβερνητικού χαρακτήρα) αλλά και η αύξηση των αρμοδιοτήτων του, στοιχείο υπερεθνικότητας οδήγησε στην επέκταση της αρχής της νομιμοποίησης της παραχωρημένης δημόσιας εξουσίας, βάσει της οποίας όλες οι αποφάσεις να λαμβάνονται και να νομιμοποιούνται από λαούς και κυβερνήσεις. Η ΕΕ κατά τον Δ. Τσάτσο αποτελεί ένωση λαών και κυβερνήσεων (Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία).

Η ΕΕ κάθε φορά που αποφασίζονται ένα πεδίο συνεργασίας όπως το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, η Κοινή Εξωτερική Πολιτική, η Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας κ.λπ., εγκαθιστούσε διακυβερνητικές δομές και συνεργασίες, δομές και συνεργασίες που δεν οδηγούσαν στο υπερεθνικό μοντέλο των ιδρυτικών συνθηκών και στην αναγκαστική συνύπαρξη υπερεθνικών και διακυβερνητικών μεθόδων. Κάτι το οποίο αποτυπώνεται πλήρως στη Συνθήκη του Μάαστριχτ που οδήγησε στην «κατά πυλώνες δομή της Ένωσης»⁴⁴.

⁴³ Βλ. άρθρο 28 του Σ και ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., Εθνικό σύνταγμα και κοινοτικό δίκαιο: το ζήτημα της "υπεροχής", Α. Σάκκουλας, Αθήνα, 2009, «Σχέση μεταξύ δημόσιου διεθνούς δικαίου, κοινοτικού δικαίου και συνταγματικού δικαίου των κρατών μελών : ανάλυση και εκτίμηση ενός συμποσίου που οργάνωσε η Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Δικαιωμάτων των Πολιτών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 21 και 22 Ιουνίου 1995», Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Γενική Διεύθυνση Μελετών Λουξεμβούργο: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 1995, ΚΑΛΑΒΡΟΣ Γρηγόρης –Ευάγγελος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομική βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013.

⁴⁴ Βλ. ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ Π., Συνθήκη Μάαστριχτ γραφειοκρατικό και ατελές κείμενο Συνθήκης που μπορεί όμως να βελτιωθεί: Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1992, του ίδιου Ευρωπαϊκή πολιτική Ένωση, θεωρία-διαπραγμάτευση, θεσμοί και πολιτικές. Η συνθήκη του

της Συνθήκης του Μάαστριχτ ακολούθησαν πολλές τροποποιήσεις, οι οποίες απέδειξαν ότι κάθε φορά που κάποιος τομέας της ΕΕ μεταβαίνει στην υπερεθνικότητα βελτιώνεται και η αποτελεσματικότητα και η δημοκρατικότητα της.

Η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς το 1992 που σήμαινε χώρο χωρίς την ύπαρξη εσωτερικών συνόρων, σε συνδυασμό με την κατάρρευση των χωρών που αποτελούσαν το Ανατολικό μπλοκ το 1991 που οδήγησε σε μετακινήσεις πολλών πληθυσμών προς τη Δυτική Ευρώπη προς αναζήτηση καλύτερης τύχης, οδήγησε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ στη συνεργασία για πρώτη φορά, στη συνεργασία στο άσυλο, στη μετανάστευση, στη δικαστική και αστυνομική συνεργασία ώστε να αντιμετωπιστεί η διεθνής εγκληματικότητα. Η Συνεργασία στη Δικαιοσύνη και στις Εσωτερικές Υποθέσεις αποτέλεσε τον τρίτο πυλώνα με διακυβερνητικό χαρακτήρα.

Η αναποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση των ζητημάτων του τρίτου πυλώνα που είχε διακυβερνητικό χαρακτήρα, οδήγησε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ και στη διάσπαση του τρίτου πυλώνα. Ότι αφορούσε το άσυλο, τη μετανάστευση και τη διέλευση των συνόρων ενσωματώθηκε στη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με τίτλο «Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης». Τα υπόλοιπα στον Τρίτο Πυλώνα ονομάστηκαν «Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία στις Ποινικές Υποθέσεις». Οι δραστηριότητες του Πρώτου και Τρίτου Πυλώνα ονομάστηκαν άτυπα «Χώρος Ασφάλειας και Δικαιοσύνης».

Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ δημιουργήθηκε ένα θεσμικό σύστημα που ήταν λιγότερο διακυβερνητικό αφού καθιεωνόταν περιορισμένη εμπλοκή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μέσω της διαβούλευσης και του Δικαστηρίου, ενώ σε υπερεθνικό επίπεδο ήταν λιγότερο υπερεθνικό λόγω της διατήρησης σε μεγάλο βαθμό των περιπτώσεων της ομοφωνίας, της ασθενούς συμμετοχής του Κοινοβουλίου με τη διαδικασία της διαβούλευσης, με τη λήψη αποφάσεων καθώς και σημαντικών περιορισμών στο δικαστικό έλεγχο. Σε γενικότερο επίπεδο έτειναν στη διακυβερνητικότητα⁴⁵.

Από τη Συνθήκη του Άμστερνταμ προέκυψε γενικευμένη δυσπιστία προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, παρόλο που γενικεύτηκε η διαδικασία της συναπόφασης. Επίσης ο θεσμός της ομοφωνίας

Μάαστριχτ και η Ελλάδα, 2^η έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1995 και CRAIG P./DE BURCA, EU Law, Text, cases and Materials, Oxford University Press, Oxford 2003, σ.5 κε

⁴⁵ Βλ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ Μ., εις ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., Θεσμικές διαστάσεις του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ, Πρακτικά Ημερίδας, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σ. 39 κ.ε. και του ίδιου η Συνθήκη της Λισσαβόνας και η βελτίωση της δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας της ΕΕ, εκδ. Β. Κατσαρού, Αθήνα 2009, σ. 1 κ.ε.

δεν βοήθησε αλλά ήταν ο κύριος λόγος μετάβασης σε υπερεθνική συνεργασία.

Σε ότι αφορά τον δικαστικό έλεγχο οι πρόνοιες της Συνθήκης του Άμστερνταμ ήτοι τα άρθρα 35 ΣΕΕ και 68 της Συνθήκης αποτελούσαν εμπόδιο στην αποτελεσματική δικαστική προστασία των ιδιωτών, υπήρχαν προβλήματα στην ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου λόγω προσπάθειας διακοπής του διαλόγου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου με τα κατώτερα εθνικά δικαστήρια, δομικό πρόβλημα στην αποστολή του εν λόγω δικαστηρίου σχετικά με τη ερμηνεία και την εφαρμογή της Συνθήκης.

Η διαπυλνικότητα του χώρου δημιούργησε προβλήματα σχετικά με τη αμφισβήτηση των κοινοτικών αρμοδιοτήτων και πολλές διακυβερνητικές λύσεις εκ μέρους των ΚΜ αντιμετωπίστηκαν με τη χρήση του άρθρου 47 ΣΕΕ από το Δικαστήριο και την Επιτροπή⁴⁶. Τα παραπάνω οδήγησαν την Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε γυμνοδότηση για τη Συνθήκη της Λισσαβόνας να χαρακτηρίσει τη Συνθήκη του Άμστερνταμ «νομική και θεσμική σχιζοφρένεια στον τομέα των πολιτικών που σχετίζονται με το χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης».

Με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας η Αστυνομική⁴⁷ και Δικαστική⁴⁸ Συνεργασία εντάχθηκε στις ποινικές υποθέσεις ακολουθώντας την υπερεθνική μέθοδο. Πλέον το σύνολο των πολιτικών αναγράφεται Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Από τη νέα Συνθήκη βάσει του άρθρου 24 παρ. 1, εδ. β μόνο η ΚΕΠΠΑ παραμένει διακυβερνητικού χαρακτήρα. Με τη νέα Συνθήκη και την αναγνώριση της ενιαίας νομικής προσωπικότητας της ΕΕ δικαιολογείται η κατάργηση των πυλώνων⁴⁹.

Συμπερασματικά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ συστήθηκε η Συνεργασία στη Δικαιοσύνη και τις Εσωτερικές Υποθέσεις που εντάχθηκε στον τρίτο πυλώνα. Ακολουθώντας με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ η Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία παρέμειναν στις Ποινικές Υποθέσεις ενώ η μετανάστευση και το

άσυλο βρέθηκαν μαζί με τη συνεργασία στις αστικές υποθέσεις. Παράλληλα το κεκτημένο Schengen ενώθηκε με τα προαναφερόμενα στη Συνθήκη. Με τη συνθήκη της Λισσαβόνας όλες οι προαναφερόμενες πρόνοιες βρέθηκαν νομικά κάτω από την ίδια ομπρέλα.⁵⁰

Η ενσωμάτωση της αστυνομικής και Δικαστικής Συνεργασίας που συγκροτούσαν τον τρίτο πυλώνα βάσει της Συνθήκης του Άμστερνταμ στην «κοινοτική» μέθοδο αποτελεί πολύ σημαντική πρόοδο, αφού κάθε φορά που μεταβάλλεται η ισορροπία υπερεθνικών-διακυβερνητικών στοιχείων υπέρ των πρώτων, η ΕΕ κινείται στη βελτίωση της δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας. Εξαιρέση αποτελούσαν οι ρυθμίσεις για τη Δανία και το ΗΒ όπου μπορούσαν να επιλέξουν τη συμμετοχή τους ή όχι.

Επιπρόσθετα η ενδυνάμωση της δημοκρατίας και αποτελεσματικότητας επετεύχθη και με τις εξής νέες πρόνοιες:

A.-γενίκευση της λήψης των αποφάσεων με τη μέθοδο της συναπόφασης μεταξύ του Συμβουλίου και Κοινοβουλίου καθώς λόγω της λήψης αποφάσεων από το συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία ενισχύθηκε η αποτελεσματικότητα αλλά και η δημοκρατική νομιμοποίηση με τη συμμετοχή του Κοινοβουλίου. Επίσης η υλοποίηση των πολιτικών του χώρου μέσω Κανονισμών, Οδηγιών, αποφάσεων με ισχύ έναντι των εθνικών δικαστηρίων αύξησε την προστασία του ατόμου.

B.-Με τη ΣΛΕΕ το Δικαστήριο της ΕΕ κατέστη αρμόδιο για:

1.-Να επιλαμβάνεται των προδικαστικών παραπομπών που θέτουν τα δικαστήρια όλων των βαθμίδων των ΚΜ σχετικά με το πρωτογενές και παράγωγο δίκαιο της ΕΕ.

2.-Να επιλαμβάνεται επί των προσφυγών ακυρώσεων που ασκούνται από τους ιδιώτες για νομικές πράξεις των οργάνων και των οργανισμών της ΕΕ έχοντας υπόψη τους περιορισμούς του άρθρου 263 ΣΛΕΕ.

3.-Να εκδικάζει προσφυγές που ασκούνται κατά των ΚΜ και αφορά την αναγνώριση παραβίασης των υποχρεώσεων τους που πηγάζουν από το δίκαιο της ΕΕ.

4.-Να επιλαμβάνεται επί προσφυγών αποζημίωσης που ασκούνται σχετικά με την αποκατάσταση ζημιών που προκαλούν όργανα και υπάλληλοι της ΕΕ.

Γ.-Επίσης σύμφωνα με τα άρθρα 85 και 88 ενισχύθηκε ο κοινοβουλευτικός έλεγχος στους ευρωπαϊκούς οργανισμούς και ειδικά στη Eurojust και Eurojust.

⁴⁶ Βλ. παραπ. 11 στο ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ Μ., Οι θεσμικές εξελίξεις στο Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας. Από τη «νομική και θεσμική σχιζοφρένεια» στη θεσμική ιδιαιτερότητα, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ, σ. 90 κ.ε.

⁴⁷ Βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τρ., Η Αστυνομική Συνεργασία στην Ε.Ε, International Multilingual Journal of Science and Technology Vol. 6, Issue 7, July 2021, p.p. 3702-3717.

⁴⁸ Βλ. ΚΟΡΟΝΤΖΗΣ Τρ., Η Δικαστική Συνεργασία στην Ε.Ε., International Multilingual Journal of Science and Technology, Vol. 6, Issue 6, June 2021, p.p. 3376-3418.

⁴⁹ Βλ. ΠΛΙΑΚΟΣ Α., Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σ. 27.

⁵⁰ Βλ. LAWSON R., The area of Freedom, Security and Justice, εις The Lisbon Treaty (Meetings Summaries), European Institute of Leiden University, 2008, σ. 29 κ.ε.

Δ.-Επίσης σύμφωνα με το άρθρο 48 παρ. 7 της ΣΕΕ μπορούν να υιοθετηθούν θεσμικές και ουσιαστικές βελτιώσεις με ομοφωνία χωρίς να χρειάζεται να τροποποιηθεί η Συνθήκη.

Επίσης η ενοποίηση του χώρου που προβλέφθηκε με την ΣΛΕΕ καθιέρωσε:

Α.- Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τους στρατηγικούς προσανατολισμούς του νομοθετικού και επιχειρησιακού προγραμματισμού στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (άρθρο 68). Βάσει των οριζόμενων περιορίζεται η νομοθετική πρωτοβουλία της Επιτροπής αλλά και η νομοθετική αρμοδιότητα του Κοινοβουλίου.

Β.- Σύμφωνα με το άρθρο 83 παρ. 2

«3. Όταν ένα μέλος του Συμβουλίου εκτιμά ότι σχέδιο οδηγίας προβλεπόμενο στην παράγραφο 2 θίγει θεμελιώδεις πτυχές του συστήματός του ποινικής δικαιοσύνης, μπορεί να ζητήσει να υποβληθεί το θέμα στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Στην περίπτωση αυτή, η συνήθης νομοθετική διαδικασία αναστέλλεται. Αφού συζητήσει το ζήτημα και εφόσον επιτευχθεί συναίνεση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναπέμπει εντός τετραμήνου από την αναστολή αυτή το σχέδιο στο Συμβούλιο, θέτοντας τέρμα στην αναστολή της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας.

Εντός της αυτής προθεσμίας, σε περίπτωση μη συμφωνίας, και εφόσον εννέα τουλάχιστον κράτη μέλη επιθυμούν να καθιερώσουν ενισχυμένη συνεργασία βάσει του συγκεκριμένου σχεδίου οδηγίας, τα εν λόγω κράτη μέλη ενημερώνουν σχετικά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή.

Στην περίπτωση αυτή, η έγκριση για την καθιέρωση ενισχυμένης συνεργασίας, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 20, παράγραφος 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, και στο άρθρο 329, παράγραφος 1 της παρούσας Συνθήκης, θεωρείται ότι χορηγήθηκε και εφαρμόζονται οι διατάξεις περί ενισχυμένης συνεργασίας.

Δηλαδή υπάρχει πρόβλεψη «ρητρών εφεδρικής τροχοπέδης» που περιλαμβάνει τη Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις με την προσφυγή στις οποίες μπορεί να ανασταλεί ή και να εκτραπεί η νομοθετική λειτουργία της ΕΕ.

Γ.-Με το άρθρο 76 της ΣΛΕΕ πραγματοποιείται καταμερισμός της νομοθετικής πρωτοβουλίας μεταξύ της Επιτροπής και ενός τετάρτου των ΚΜ.

Δ.-Σύμφωνα με το Πρωτόκολλο αριθ. 2 «ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΥΡΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ » αρκεί το ¼ των εθνικών κοινοβουλίων, αντί του 1/3 που απαιτείται στους υπόλοιπους τομείς ώστε να ενεργοποιηθεί «ο μηχανισμός έγκαιρης προειδοποίησης» καθώς και την αξιολόγηση της εφαρμογής των πολιτικών της ΕΕ στον τομέα αυτών και σε ότι αφορά τη δραστηριότητα της Europol και της

Eurojust, βάσει του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 «ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ».

2.3 ΣΤΑΔΙΑΚΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΧΕΑΔ

Όπως είναι γνωστό και ήδη αναφέρθηκε προγενέστερα η ΕΕ δημιουργήθηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, στον τρίτο πυλώνα της ΕΕ εντάχθηκαν οι τομείς δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων.

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στην εν λόγω Συνθήκη η θεματολογία που συγκροτούσε το ΧΕΑΔ απαιτούσε για τη λήψη αποφάσεων ομοφωνία από το Συμβούλιο, ενώ λοιποί Ευρωπαϊκοί θεσμοί όπως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αλλά και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο είχαν πολύ περιορισμένο ρόλο.

Με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας η Αστυνομική και Δικαστική Συνεργασία εντάχθηκε στις ποινικές υποθέσεις ακολουθώντας την υπερεθνική μέθοδο. Πλέον το σύνολο των πολιτικών αναγράφεται Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης. Από τη νέα Συνθήκη βάσει του άρθρου 24 παρ. 1, εδ. β μόνο η ΚΕΠΠΑ παραμένει διακυβερνητικού χαρακτήρα.

Επιπρόσθετα το έλλειμμα δημοκρατίας που είχε παρατηρηθεί παλαιότερα με τις υπόλοιπες Συνθήκες αντιμετωπίστηκε σε μεγάλο βαθμό με τη ΣΛΕΕ. Συγκεκριμένα καταργήθηκαν οι διάφοροι πυλώνες, ενισχύθηκε ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τη διαδικασία της συναπόφασης, επεκτάθηκε η αρχική της ειδικής πλειοψηφίας στο Συμβούλιο ενώ η πλέον σημαντικότερη τομή επήλθε με την ενίσχυση της αρμοδιότητας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

Παράλληλα ενισχύθηκε ο ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων στην ευρωπαϊκή διαδικασία, στοιχείο εξαιρετικά θετικό καθώς με τον τρόπο αυτό οι πολίτες των ΚΜ μέσω αυτών συμμετάσχουν στην ευρωπαϊκή διαδικασία.

Οι παραπάνω θεσμικές μεταβολές παρόλο που πραγματοποιήθηκαν σχετικά αργά, καθώς τα ΚΜ δεν ήθελαν να απολέσουν περισσότερη «κρατική κυριαρχία» αλλά και γιατί «άγγιζαν» θεμελιώδη δικαιώματα πολιτών, έδειξαν παράλληλα τη βούληση της ΕΕ να προχωρήσει από τη διακυβερνητική συνεργασία σε μία πορεία «συνταγματικοποίησης» των σχετικών αρμοδιοτήτων που ασκούνται σε επίπεδο της ΕΕ⁵¹.

Στην προκειμένη περίπτωση ως «συνταγματισμός» σύμφωνα με τους καθηγητές BENIZEΛΟ Ε.⁵² και ΣΒΩΛΟ Α.⁵³, ορίζεται η γραπτή διατύπωση σε ενιαίο κείμενο, ενός πολιτικού ιδανικού,

⁵¹ Βλ. HINAREJOS A., Judicial Control in the European Union: Reforming Jurisdiction in the Intergovernmental Pillars, OUP, Oxford 2009, σ.12.

⁵² Βλ. BENIZEΛΟΣ Ε., Μαθήματα Συνταγματικού δικαίου Ι, εκδ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 27.

⁵³ Βλ. ΣΒΩΛΟΣ Α., Συνταγματικό Δίκαιον Α', εκδ. Τύποις Πυρσού, Αθήνα, 1934., 82 κ.ε.

ένα ιδεολογικό και πολιτισμικό optimum ήτοι φιλελεύθερη δημοκρατία εμπλουτισμένη με την κοινωνική αρχή⁵⁴. Λοιπά στοιχεία που ενισχύουν την έννοια της συνταγματοποίησης αποτελούν η ενίσχυση της δημοκρατίας ήτοι της δημοκρατικής αρχής με τη συμμετοχή σε πλείστες διαδικασίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αλλά και των Εθνικών Κοινοβουλίων και η ενίσχυση της δικαιοκρατικής αρχής (προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων και αύξηση της δικαστικής προστασίας).

Η ενίσχυση των στοιχείων της συνταγματοποίησης όπως περιγράφεται χρονολογικά μέσω των συνθηκών –και βοηθά στην κατανόηση θεωρητικά και εμπειρικά της συγκεκριμένης έννοιας και διαδικασίας – ξεκινά με την Ενιαία Ευρωπαϊκή πράξη (ΕΕΠ) από τη δεκαετία του 1960.

Πριν τη Συνθήκη του Μάαστριχτ⁵⁵ κυριαρχούσε ο διακυβερνητικός χαρακτήρας στον τομέα ασφάλειας και δικαιοσύνης με τη λήψη μέτρων ηπίου χαρακτήρα όπως οι διακηρύξεις, συστάσεις κ.λπ. αφού είχε προηγηθεί με την ΕΕΠ⁵⁶ η σταδιακή εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων εντός της ΕΕ.

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ⁵⁷ όπου και συστάθηκε η ΕΕ οι τομείς Κοινής Εξωτερικής

Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ)⁵⁸ καθώς της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών Υποθέσεων που συγκροτούσαν τον δεύτερο και τρίτο πυλώνα συνιστούσαν μία μορφή διεθνούς συνεργασίας η οποία όμως δεν αποτελούσε μορφή υπερεθνικής συγκρότησης-οργάνωσης⁵⁹. Κύριο χαρακτηριστικό ήταν η ομοφωνία και η κύρωση χωρίς άμεση ισχύ των νομικών εργαλείων της ΕΕ όπως απόφαση, απόφαση-πλαίσιο κ.π. Δηλαδή τα ΚΜ ήταν κυρίαρχα και εφαρμόζονταν οι ισχύουσες εθνικές διατάξεις σε ότι αφορά την προστασία ατομικών και θεμελιωδών δικαιωμάτων. Συνακόλουθα οι Συμβάσεις που υπογράφονταν στο πλαίσιο της Αστυνομικής και Δικαστικής Συνεργασίας μπορούσαν να ελεγχθούν από τον εθνικό δικαστή και να μην εφαρμοστούν⁶⁰ ενώ δε συνέβαινε με τις ρυθμίσεις του πρώτου πυλώνα όπου ο εθνικός δικαστής δεν διέθετε εξουσία μη εφαρμογής λόγω της αρχής που διατυπώθηκε στην απόφαση Foto-Frost⁶¹.

Η σημαντική καινοτομία που επέφερε η Συνθήκη του Άμστερνταμ ήταν η διαμόρφωση της ΕΕ ως ΧΕΑΔ με σκοπό την αντιμετώπιση της διασυνοριακής εγκληματικότητας, με κατάργηση των εσωτερικών ελέγχων⁶² και τη διαμόρφωση κοινής μεταναστευτικής πολιτικής και πολιτικής ασύλου. Η μεταρρύθμιση είχε σαν αποτέλεσμα στον τρίτο πυλώνα να παραμείνει η αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, ενώ η μετανάστευση, τα θέματα ασύλου, εξωτερικών συνόρων και η παροχή θεωρήσεων και δικαστικής συνεργασίας εντάχθηκαν στον πρώτο πυλώνα⁶³.

Η συγκεκριμένη πρόνοια μεταφοράς των αρμοδιοτήτων στον πρώτο πυλώνα επέφερε και μία

⁵⁴ Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Λ., 'Η σταδιακή συνταγματοποίηση του χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της ΕΕ', σ. 161-193, στο «Εξελίξεις και Προκλήσεις στον Χώρο Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΡΥΓΕΝΗ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΔΡΑΣ JEAN MONNET ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ 1, Θεσσαλονίκη, 2015.

⁵⁵ Βλ. DEN BOER M., Europe and the Art of International Police Co-operation: Free Fall or Measured Scenario? εις D.O' Keefle/P.M. Twomey (Επιμ.), Legal Issues of the Maastricht Treaty, ό.π., σ. 279 κ.ε.

⁵⁶ Βλ. άρθρο 13 της ΕΕΠ [L 169/29-6-1987].

«Η συνθήκη ΕΟΚ συμπληρώνεται από τις ακόλουθες διατάξεις:

« Άρθρο 8 Α

Η Κοινότητα εκδίδει τα μέτρα για την προοδευτική εγκαθίδρυση της εσωτερικής αγοράς κατά τη διάρκεια χρονικής περιόδου η οποία λήγει την 31η Δεκεμβρίου 1992, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου, των άρθρων 8 Β, 8 Γ και 28, του άρθρου 57 παράγραφος 2, του άρθρου 59, του άρθρου 70 παράγραφος 1 και των άρθρων 84, 99, 100 Α και 100 Β και με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων της παρούσας συνθήκης. Η εσωτερική αγορά περιλαμβάνει έναν χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα μέσα στον οποίο εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας συνθήκης.»

⁵⁷ Βλ. ΣΤΑΓΚΟΣ Π., Η συνεργασία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους τομείς της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων. Βασικοί προβληματισμοί, πεπραγμένα και προοπτικές με "ορόσημο" τις ρυθμίσεις της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, εις

ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ Θ./ΣΤΕΦΑΝΟΥ Κ. (επιμ.), Η Συνθήκη του Μάαστριχτ-Συνθετική θεώρηση, Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σ. 325 κ.ε.

⁵⁸ Βλ. WATON R.M., Common Foreign and Security Policy, εις D.O' Keefle/P.M. Twomey (επιμ.), Legal Issues of the Maastricht Treaty, London, 1994, σ. 215 κ.ε.

⁵⁹ Βλ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ Θ., Το μέγεθος βήμα. Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εις του ίδιου/Κ. Στεφάνου (επιμ.), Η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Συνθετική θεώρηση, Αθήνα, 1993, σ. 289 κ.ε.

⁶⁰ Βλ. EECKHOUT P. The European Court of Justice and the "Area of Freedom, Security and Justice": Challenges and Problems, εις D.O' Keefle (επιμ.), Judicial Review in European Union Law: Liber Amicorum in Honour of Lord Slynn of Hadley, Kluwer, Λονδίνο, 2000, σ. 160 κ.ε.

⁶¹ Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Λ., ό.π. σ.167. Σύμφωνα με την Απόφαση αυτή μόνο το ΔΕΚ μπορεί να κηρύξει ασύμβατα με το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο και να μην εφαρμόσει κοινοτικά μέτρα. Σχετική επίσης είναι και η Απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου γνωστή και ως Maastricht. Βλ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., Ευρωπαϊκή ενοποίηση και εθνική κυριαρχία. Η απόφαση Maastricht του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου και οι επιπτώσεις της, ΕΕΕυρΔ 1995, σ. 103 κ.ε.

⁶² Εξαίρεση τότε αποτελούσε η Ιρλανδία και το ΗΒ.

⁶³ Σχετικά τυγχάνουν τα άρθρα 61-69, τίτλος IV ΣΕΚ-Α.

σειρά στοιχείων συνταγματοποίησης όπως κατάργηση της ομοφωνίας, ο έλεγχος εφαρμογής του δικαίου από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η εμπλοκή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών από την Επιτροπή.

Η εφαρμογή του τρίτου πυλώνα αναλήφθηκε από τις κυβερνήσεις ενώ βάσει του άρθρου 39 ΣΕΕ η συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων καθώς και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ήταν ελάχιστη⁶⁴.

Στο δίκαιο της ΕΕ υφίστανται δύο αρχές που είναι και αντίρροπες: η αρχή της υπεροχής⁶⁵ προκειμένου να εξασφαλιζόταν η ομοιόμορφη εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου, και η ενισχυμένη συνεργασία που επιτρέπει διαφορετικές ρυθμίσεις στα κράτη της Ευρώπης.

Με τη Συνθήκη της Νίκαιας και αποσκοπώντας η ΕΕ να εξελιχθεί σε ΧΕΑΔ, τα ΚΜ εφόσον είναι οκτώ τους παρέχεται η δυνατότητα ενισχυμένης συνεργασίας, με ενημέρωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, έκφραση γνώμης της Επιτροπής και εξουσιοδότηση του Συμβουλίου κατόπιν ειδικής πλειοψηφίας εκτός αν κάποιος ΚΜ δήλωνε την αντίθεση του και δεν επιθυμούσε την πραγματοποίηση ψηφοφορίας.

Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας καταργήθηκαν οι πυλώνες και ενισχύθηκε η διαδικασία της συναπόφασης ενισχύοντας το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την έκδοση νομικών πράξεων⁶⁶ και την υπαγωγή θεμάτων στην εξουσία του. Οι αρμοδιότητες της ΕΕ στους συγκεκριμένους τομείς διευρύνθηκαν και έχουν το χαρακτήρα ότι είναι συντρέχουσες, που σημαίνει ότι τα ΚΜ δεν μπορούν να τις ασκήσουν αν έχει επιληφθεί η Ένωση.

Όπως έχει αναφερθεί και προγενέστερα ο ΧΕΑΔ περιλαμβάνει τις σχετικές αρμοδιότητες στα άρθρα 67-89 της ΣΛΕΕ με κύρια χαρακτηριστικά πλέον του υπερεθνικού χαρακτήρα, την εφαρμογή της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας⁶⁷, την ενοποίηση των νομικών πράξεων και την υπαγωγή τους στη δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Τα παραπάνω συντείνουν στη συνταγματοποίηση της Ένωσης και περιορίζεται έτσι σημαντικά το δημοκρατικό έλλειμμα⁶⁸, ενώ κυριαρχούν πλέον οι Κανονισμοί και Οδηγίες.

⁶⁴ Βλ. ΕΕ 1997, C 340/113.

⁶⁵ Βλ. ΔΕΚ -105/03, Criminal Proceedings against Maria Pumpino, 16-06-2005, Συλλ. I-5309, σ. 5285, σκ. 40-43.

⁶⁶ Βλ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ., Δημοκρατικό έλλειμμα και ο 'χώρος', με έμφαση στην αστυνομική συνεργασία, εις ΠΕΡΡΑΚΗ Σ., (επιμ.), Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, σ. 62 κ.ε. Επίσης βλ. άρθρα 69, 70, 71.

⁶⁷ Βλ. άρθρο 72 παρ. 2, 78 παρ. 2, 79 παρ. 2, 81 παρ. 2, 82, 83, 84, 85, 87 παρ. 1 και 2, 88 παρ. 2 της ΣΛΕΕ.

⁶⁸ Βλ. ΚΑΙΑΦΑ-ΓΚΜΠΑΝΤΙ Μ., Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Συνθήκη της Λισσαβώνας-Θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξης και αρχές ποινικοποίησης, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011, σ.13.

Σημαντικό ρόλο πλέον διαδραματίζει η αρμοδιότητα της Επιτροπής να κινήσει τη διαδικασία σε περίπτωση παραβίασης των Συνθηκών και το Ε. Δικαστήριο να επιβάλει κυρώσεις και στον τομέα αστυνομικής και ποινικής συνεργασίας βάσει των άρθρων 258-260 της ΣΛΕΕ.

Παραμένουν βέβαια στοιχεία του διακυβερνητικού χαρακτήρα καθώς τα ΚΜ δεν θέλουν να θίξουν απωλέσουν πλήρως την κρατική τους κυριαρχία, όπως η δυνατότητα ανάληψης νομοθετικών πρωτοβουλιών από τα ΚΜ αλλά τουλάχιστον από το 1/4 αυτών, στους τομείς επιχειρησιακής αστυνομικής συνεργασίας, ποινικής δικαιοσύνης και διοικητικής συνεργασίας. Διατηρείται σε αρκετές περιπτώσεις η ομοφωνία, η συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου διαβαθμίζεται και ο ρόλος της Επιτροπής περιορίζεται σε απλή διαβούλευση στην περίπτωση επέκτασης των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας με ομόφωνη απόφαση του Συμβουλίου βάσει του άρθρου 86 παρ. 4 ΣΛΕΕ.

Σημαντικό σε ότι αφορά το ΧΕΑΔ τα εθνικά κοινοβούλια συμπράττουν στον πολιτικό έλεγχο της Ευροπόλ ο οποίος βάσει του άρθρου 88 παρ. 2 της ΣΛΕΕ⁶⁹ πραγματοποιείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και στην αξιολόγηση της Eurojust σε συνεργασία πάλι με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σύμφωνα με το άρθρο 85 παρ.1.3⁷⁰.

⁶⁹

«Άρθρο 88

(πρώην άρθρο 30 της ΣΕΕ)

2. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία μέσω κανονισμών, μπορούν να καθορίζουν τη δομή, τη λειτουργία, το πεδίο δράσης και τα καθήκοντα της Ευροπόλ. Τα καθήκοντα αυτά μπορούν να περιλαμβάνουν: α) τη συλλογή, αποθήκευση, επεξεργασία, ανάλυση και ανταλλαγή πληροφοριών που διαβιβάζονται ιδίως από τις αρχές των κρατών μελών ή τρίτων χωρών, ή οργανισμών, β) τον συντονισμό, τη διοργάνωση και τη διεξαγωγή ερευνών και επιχειρησιακών δράσεων, από κοινού με τις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών ή στο πλαίσιο κοινών ομάδων ερευνών, ενδεχομένως σε σύνδεση με την Eurojust. Οι εν λόγω κανονισμοί καθορίζουν επίσης τους όρους ελέγχου των δραστηριοτήτων της Ευροπόλ από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με τη συμμετοχή των εθνικών κοινοβουλίων».

⁷⁰

« Άρθρο

85

(πρώην άρθρο 31 της ΣΕΕ)

1. Αποστολή της Ευρωπαϊκής Μονάδας Δικαστικής Συνεργασίας (Eurojust) είναι η στήριξη και η ενίσχυση του συντονισμού και της συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων εθνικών αρχών για την έρευνα και τη δίωξη σοβαρών εγκλημάτων που έχουν επιπτώσεις σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη ή απαιτούν δίωξη σε κοινές βάσεις, βάσει επιχειρήσεων που διεξάγονται και πληροφοριών που παρέχονται από τις αρχές των κρατών μελών και την Ευροπόλ.

Σε αυτή τη συνάρτηση, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, αποφασίζοντας σύμφωνα με τη συνήθη

Στα αξιοσημείωτα των μεταρρυθμίσεων που επήλθαν είναι ότι στη δικαιοδοσία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου δεν υπάγονται σύμφωνα με το άρθρο 276 ΣΛΕΕ ζητήματα που σχετίζονται με τον έλεγχο του κύρους και της αναλογικότητας των επιχειρησιακών δράσεων των υπηρεσιών επιβολής του νόμου των ΚΜ καθώς και στην τήρηση της δημόσιας τάξης και διαφύλαξη της εσωτερικής ασφάλειας. Οι εν λόγω τομείς ελέγχονται από τα εθνικά δικαστήρια σύμφωνα με το ισχύον σε κάθε ΚΜ συνταγματικό και εθνικό νομικό πλαίσιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ΣΛΕΕ επέφερε σημαντικές αλλαγές στο ΧΑΕΔ καθώς αντιμετωπίστηκε το δημοκρατικό έλλειμμα νομιμοποίησης των οριζόμενων στον τομέα της Δικαστικής Συνεργασίας στις Ποινικές Υποθέσεις που ως σημειωθεί ότι υπάρχουν αντιδράσεις στην εναρμόνιση του ποινικού δικαίου⁷¹.

Η μεταφορά αρμοδιοτήτων του τρίτου πυλώνα από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ σε υπερεθνικές δομές που ξεκίνησε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ κατέληξε με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας σε υπερεθνικοποίηση του ΧΑΕΔ, όπου υφίσταται σχετικό επίπεδο ενοποίησης, ανοχή των εθνικών ιδιαιτεροτήτων, αναγνώριση του διαφορετικού⁷².

Η άσκηση αρμοδιοτήτων στο συγκεκριμένο τομέα τελεί υπό τις αρχές της αναλογικότητας και της επικουρικότητας, ενώ η ενίσχυση του ρόλου των εθνικών κοινοβουλίων αλλά και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αποτελούν ουσιαστικά βήματα στον τομέα της συνταγματικοποίησης.

Οι νέες διατάξεις της ΣΛΕΕ αντιμετωπίζουν σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό τα θεσμικά και νομικά προβλήματα που είχε δημιουργήσει ο διαπυλωνικός

νομοθετική διαδικασία, μέσω κανονισμών, μπορούν να καθορίζουν τη δομή, τη λειτουργία, το πεδίο δράσης και τα καθήκοντα της Eurojust. Τα καθήκοντα αυτά μπορούν να περιλαμβάνουν:

α) την έναρξη ποινικών ερευνών καθώς και την εισήγηση για την κίνηση ποινικών διώξεων που διεξάγονται από τις αρμόδιες εθνικές αρχές, και ειδικότερα των διώξεων που αφορούν αδικήματα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης,

β) τον συντονισμό των ερευνών και των διώξεων του στοιχείου α),

γ) την ενίσχυση της δικαστικής συνεργασίας, μεταξύ άλλων με την επίλυση των συγκρούσεων δικαιοδοσίας και με στενή συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Δικαστικό Δίκτυο.

Οι εν λόγω κανονισμοί καθορίζουν επίσης τις πρακτικές ρυθμίσεις για τη συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων των κρατών μελών στην αξιολόγηση των δραστηριοτήτων της Eurojust.

⁷¹ Βλ. ΣΠΙΝΕΛΛΗΣ Δ., Η Δικαστική Συνεργασία σε Ποινικές Υποθέσεις στην ΕΕ, εις ΠΕΡΡΑΚΗΣ Σ., (επιμ.), Ο Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, Πρακτικά Ημερίδας, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2007, 313 κ.ε.

⁷² Βλ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ Α., ό.π., σ. 191-192

χαρακτήρας του ΧΑΕΔ ενώ το πλέον σημαντικό στοιχείο που επέφερε η ΣΛΕΕ είναι η αποτελεσματικότητα των νέων θεσμών και η εμπάθυνση της δημοκρατίας, καθώς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο συναποφασίζει στους περισσότερους τομείς που αφορούν το ΧΑΕΔ, ενώ τα Εθνικά Κοινοβούλια διαφυλάττουν την τήρηση της αρχής της επικουρικότητας.

Τα εν λόγω χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με την ισχύ του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων και το ρόλο που διαδραματίζει το Δικαστήριο της ΕΕ ενισχύουν το δημοκρατικό έλεγχο και το κράτος δικαίου, στοιχεία που δείχνουν μία πορεία προς «συνταγματικοποίηση του ΧΑΕΔ».

Ο τίτλος V της ΣΛΕΕ και συγκεκριμένα οι παράγραφοι 67 έως 89 πραγματεύονται τον ΧΑΕΔ. Πέρα από τις γενικές διατάξεις, ο τίτλος αυτός περιλαμβάνει μεμονωμένα κεφάλαια που αφορούν:

- τις πολιτικές σχετικά με τους ελέγχους στα σύνορα, το άσυλο και τη μετανάστευση,
- δικαστική συνεργασία,
- δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις και
- Αστυνομική συνεργασία.

Επίσης υφίστανται και άλλα άρθρα που είναι στενά συνδεδεμένα με τη δημιουργία ενός ΧΑΕΔ. Αυτά είναι:

- το άρθρο 6 της ΣΕΕ, σχετικά με τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών,
- το άρθρο 8 της ΣΛΕΕ, σχετικά με την εξάλειψη των ανισοτήτων,
- το άρθρο 15 παράγραφος 3 της ΣΛΕΕ, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε έγγραφα των θεσμικών οργάνων,
- το άρθρο 16 της ΣΛΕΕ, σχετικά με την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και
- τα άρθρα 18 έως 25 της ΣΛΕΕ, σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων και την ιθαγένεια της Ένωσης.

Οι στόχοι του ΧΑΕΔ καθορίζονται στο άρθρο 67 της ΣΛΕΕ:

- Η Ένωση συγκροτεί χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών.

- Εξασφαλίζει την απουσία ελέγχων των προσώπων στα εσωτερικά σύνορα και αναπτύσσει κοινή πολιτική στους τομείς του ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων, η οποία βασίζεται στην αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών και είναι δίκαιη έναντι των

υπηκόων τρίτων χωρών. Για τους σκοπούς του παρόντος τίτλου, οι ανιθαγενείς εξομοιώνονται με τους υπηκόους των τρίτων χωρών.

- Η Ένωση καταβάλλει προσπάθεια για να εξασφαλίσει υψηλό επίπεδο ασφάλειας με τη θέσπιση μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης της εγκληματικότητας, του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, μέτρων συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών και δικαστικών αρχών και των λοιπών αρμοδίων αρχών καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις και, εάν χρειάζεται, την προσέγγιση των ποινικών νομοθεσιών.

- Η Ένωση διευκολύνει την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, ιδίως με την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης των δικαστικών και εξώδικων αποφάσεων σε αστικές υποθέσεις.

Οι βασικές καινοτομίες που επέφερε η Συνθήκη της Λισαβόνας στο ΧΕΑΔ είναι:

1. Αποτελεσματικότερη και δημοκρατικότερη διαδικασία λήψης αποφάσεων

Η Συνθήκη της Λισαβόνας καταργεί τον τρίτο πυλώνα, ο οποίος βασιζόταν στη διακυβερνητική συνεργασία, γενικεύοντας ως εκ τούτου την κοινοτική μέθοδο στον ΧΕΑΔ. Η έγκριση νομοθετικών πράξεων πραγματοποιείται εφεξής, κατά κύριο λόγο, σύμφωνα με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία που περιγράφεται στο άρθρο 294 της ΣΛΕΕ. Το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, ως συννομοθέτης, αποφαινεται σύμφωνα με τη διαδικασία της συναπόφασης.

2. Νέος ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων

Σε ότι αφορά τον ΧΕΑΔ, μια πρόταση πρέπει να επανεξετασθεί εάν αυτό ζητηθεί από το ένα τέταρτο των εθνικών κοινοβουλίων (άρθρο 7 παράγραφος 2 του πρωτοκόλλου αριθ. 2).

Μπορεί να ασκηθεί προσφυγή ακύρωσης ενώπιον του Δικαστηρίου της ΕΕ για παραβίαση της αρχής της επικουρικότητας από κάποια νομοθετική πράξη.

Τα εθνικά κοινοβούλια συμμετέχουν στην αξιολόγηση της Eurojust και της Ευρωπόλ (άρθρα 85 και 88 της ΣΛΕΕ).

3. Αυξημένες εξουσίες του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Υπάρχει πλέον δυνατότητα προσφυγής, χωρίς περιορισμούς, στο Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων σχετικά με οποιοδήποτε ζήτημα αφορά τον ΧΕΑΔ. Μετά από μια 5ετή μεταβατική περίοδο από την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισαβόνας (ήτοι από 1ης Δεκεμβρίου 2014), οι πράξεις που εγκρίνονται στο πλαίσιο της προηγούμενης συνθήκης στον τομέα της αστυνομικής συνεργασίας και της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο τέτοιας προσφυγής. Το ίδιο σύστημα

ισχύει αναφορικά με τις προσφυγές επί παραβάσει (πρωτόκολλο αριθ. 36).

4. Ενίσχυση του ρόλου της Επιτροπής

Η δυνατότητα της Επιτροπής να ασκεί προσφυγές επί παραβάσει κατά κρατών μελών για μη τήρηση των διατάξεων αναφορικά με τον ΧΕΑΔ συνιστά σημαντική καινοτομία που της παρέχει μια νέα εξουσία βάσει της οποίας μεριμνά για την ορθή εφαρμογή των νομοθετικών κειμένων.

5. Δυνατότητα παρέμβασης των κρατών μελών στην αξιολόγηση της εφαρμογής των πολιτικών σχετικά με τον ΧΕΑΔ

Το άρθρο 70 της ΣΛΕΕ ορίζει ότι το Συμβούλιο μπορεί, μετά από πρόταση της Επιτροπής, να θεσπίζει μέτρα για τον καθορισμό των λεπτομερών διατάξεων βάσει των οποίων τα κράτη μέλη, σε συνεργασία με την Επιτροπή, προβαίνουν σε αντικειμενική και αμερόληπτη αξιολόγηση της εφαρμογής, από τις αρχές των κρατών μελών, των πολιτικών σχετικά με τον ΧΕΑΔ.

Συγκροτήθηκαν διάφορες υπηρεσίες για να συμβάλουν στη διαχείριση των πολιτικών σε ορισμένους σημαντικούς τομείς του ΧΕΑΔ:

- η Ευρωπόλ για την αστυνομική συνεργασία,
- η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Ακαδημία (ΕΑΑ),
- η Eurojust, για τη δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις,
- ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) σε θέματα θεμελιωδών δικαιωμάτων και καταπολέμησης των διακρίσεων,
- το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (ΕΚΠΝΤ),
- η Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή (Frontex), η οποία είναι υπεύθυνη για τον συντονισμό του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων,
- η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO) και
- ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για τη λειτουργική διαχείριση συστημάτων ΤΠ μεγάλης κλίμακας στον χώρο της ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (eu-LISA).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΗ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Η ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΗ ΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ